

TROBADES DONES I ARTS ESCÈNIQUES

Relatoria

Ajuntament de Granollers

escena
grAn:

Primera sessió 16 de març 2021

Participants

Marta Ros (arts escèniques i audiovisual), Nora Baylach (ballarina i fotogràfa en dansa contemporània), Tracy Sirés (directora Teatre Auditori de Granollers), Queralt Albinyana (actriu, cantant i formadora d'actors), Carme Ramon (programadora sala de concerts Nau B1) i Anna Maimir i Joan Gener (Associació l'Eixida) i Gala Pont (il·lustradora)

1. Presentació trobada

Es plantegen les trobades com a espais d'exploració per parlar de dones i arts escèniques. Ens interessa saber quins són els temes que ens ocupen i preocupen i què en pensem. A les trobades hi haurà diversitat de perfils en les arts escèniques i de professionals. Estem gravant la trobada com per poder treballar-ho a posteriori i també per valorar si en fem una difusió posterior. La Gala és una de les il·lustradores que farà el relat visual. En Joan farà la relatoria escrita.

2. Inici conversa

Dades de la "Radiografia de Dona'm escena":

- Direcció d'espectacles: Les dones dirigeixen 1 de cada 4 espectacles en arts escèniques (2019) d'un total de 579 obres d'arts escèniques entre 2018 i 2019.
- Creadores: A més, les dones només fan el 28% de les versions, adaptacions o dramaturgies, cosa que suposa un augment d'11 punts respecte al 17% del 2015-2016.
- Direcció d'equipaments: I el 31% de les persones que dirigeixen i/o gestionen els 24 recintes escènics analitzats a l'estudi són dones.
- En música: tan sols el 9% de les composicions les fan dones. En la mateixa línia, els homes són el 96% dels directors musicals davant el 4% de dones al mateix lloc.
- Dansa: Així mateix, destaca la xifra de coreògrafes, el 53%, ja que és l'única dada que es troba dins de la franja d'equilibri paritari que estableix un mínim del 40% i un màxim del 60%

I enllaça amb una doble pregunta per començar amb una ronda: On se situen les dones, en general, en les arts escèniques o què vol dir ser dona a les arts escèniques o **Què vol dir ser dona a les arts escèniques?**

Nora

Des de lo contemporani i també amb consciència generacional, perquè em considero una ballarina jove crec que el que ha suposat ser dona a la dansa, d'una banda, és el fet que en el **procés de formació he estat rodejada de dones i ha suposat un acompanyament molt bonic**. Però també és una professió on la **competència** apareix molt, però casualment no t'acostumes a comprar amb homes i per això, hi ha acompanyament però també una **rivalitat** que estaria bé poder veure com una **complementarietat** on ens anem superant conjuntament.

Sensació i vivència de **lluita constant**. Em pregunto si és pel fet de ser dona o perquè la **precarietat** a la dansa és **inherent**.

Queralt

A les dones al teatre ens passa el mateix, som més dones que homes. Però en general hi ha **més papers d'homes que dones**. Hi ha molta **competència** perquè hi ha moltes dones que volen treballar i poques ofertes.

Un tema lligat a això són els "personatges a interpretar": Molt sovint passa que hi ha homes fent papers que poden estar fent dones...**no podem transformar més personatges sense dependre tant del gènere?**

Un altre tema important és la qüestió de l'edat: hi ha una **distorsió entre l'edat i els papers que s'assignen a les dones**. Per exemple, en relació a la maternitat...dones "joves" de 30 quan hi ha mares amb 40...la maternitat no està lligada a l'edat, oi?

On es situen les dones a les arts escèniques. A la **dona, generalitzant, ens costa manar. Som molt creatives però restem a l'espera que ens diguin que hem de fer**. Hi ha més dones fent vestuari, coreografia. Penso que ens haurem de posar a escriure i dirigir. **En l'apartat creatiu encara hi ha molt judici i autojudici**.

Normalment les **dones** que dirigeixen acostumen a fer-ho dels **propis textos**. Com si els homes no poguessin dirigir textos de dones.

Marta

Justament aquest tema és un dels temes em costa pensar que vull dir. **Amb les dades que hem compartit a l'inici, no coincideixen amb la meva percepció. Al meu voltant, hi ha moltes dones creadores, inclús més dels homes**. Hi ha un com un esgotament d'anar a veure direccions masculines i penso que des de la creació hi ha molta presència de dones.

En relació a la **rivalitat** potser té a veure a ocupar llocs que només sembla que puguin ocupar les dones. Ara estava pensant en com a les **dones se les associa a personatges que s'infantilitzen, que són víctimes o són sexualitzades**. Hi ha molt estereotip i també el rol de secundària o de "la noia" (posa exemple "Polseres Vermelles").

Carme

A nivell de **gestió**, hi ha **moltes tècniques** culturals. Però en càrrecs de **direcció**, la **majoria** són **homes**. Llegint alguns estudis i reflexions, hi ha el fet que si no veus dones fent de tècniques, potser no t'imagines que les dones ho podem fer. **Fa uns 15-20 anys la realitat era una altra**. Segurament, ara hi ha un canvi generacional. Crec que si no et veus reflectida, si no hi ha **referents**, costa veure't com a dona ocupant segons quins rol, funcions o càrrecs.

A nivell de programació musical, hi ha una explosió de dones a l'escenari. En canvi, **recordo fa uns anys quan vaig començar a fer a la primera programació de la B1 on no hi havia una sola dona**. Ho vaig veure al final, havia estat d'una manera inconscient. Ara crec que la realitat és diferent o està canviant i que està present el debat a coses com l'Anuari de la música d'Enderrock o el CONCA.

Tracy

En tant que gestora i nascuda als anys 80, em pensava que totes les persones érem iguals. Una de les primeres feines va ser treballadora per a l'associació de dansa. Era dona i jove. Allà vaig estar en moltes **taules de negociació on tot eren homes de més de 50 anys**. Vaig passar un període de col·lapse perquè veia que no se m'escoltava, **recordo molt que havia de cridar i encara em passa ara. En gestió cultural, has de donar mil explicacions més que un home**, és molt sutil però és així. No sé si és un tema nostre d'"**autojustificació**" i que potser hauríem de revisar-nos: "**no demanar permís**".

Potser és que tenim **una manera de fer diferent**, el rol associat a la **cura**, a la **maternitat**, a cuidar el **procés**. **Hi ha un rol de direcció d'home i un rol de direcció de dona**. Al nostre equip, hem viscut un canvi de lideratge (que coincideix en canvi de gènere) on treballa i si que veig diferències. És perquè som un home i una dona? **Potser hi ha un rol que va més a l'objectiu i un altre que va més al procés?**

On sí que hi ha diferències molt greus és en les condicions laborals i sobretot en les disciplines de les arts escèniques hi ha predomini dels homes (creació, direcció, etc) i en vestuari, dones.

A nivell personal, sent **mare** em trobo que es **redueix** el meu **temps** per poder fer una tasca més creativa. **Maternitat i creació és un tema molt gran**.

Queralt

En relació a la música, vaig veure que si volia sortir a l'escenari havia de ser la líder del projecte. Si no entres, et situen a un lloc on tothom et dóna consells. **Si vull tenir un grup, haig de ser la líder** però tot i així, em segueixo trobant **amb el paternalisme dels homes**.

En relació a la **maternitat**, estic d'acord amb la Tracy, perquè la **conciliació familiar** és el gran tema per continuar amb la tasca creativa. Aquest any, he arribat a fer una formació de manager, per poder decidir quan treballar!

Moltes vegades em **sento renunciant a una part de la maternitat per poder seguir amb els meus projectes artístics.**

Nora

El tema **maternitat**, és super important a la dansa. Totes les arts escèniques es treballa amb el **cos** i en dansa encara és més evident, perquè hi ha un moment que **has de poder "parar" per "parir"**.

Quan penso en la **maternitat** em resulta impossible a nivell de **temps** i recursos **econòmics**. Ara comencen a haver-hi companyies que ho tenen més present i que segueixen contractant a embarassades...

En relació a les maneres de fer que es deia, no sé si és un tema homes-dones si no més aviat **d'egos i vulnerabilitat**. Els homes cis-hetero hi ha molt ego i en canvi, qui ha de fer **processos de revisió i canvi té més capacitat de respecte o escolta**.

Marta

Sento una **gran diferència quan treballo amb homes i quan treballo amb dones**. Sempre són **homes-heteros-cis-normatius** i fa temps que no hi treballo de fet. Falta escolta, empatia, comunicació.

Per altra banda, com a dona tinc la vivència que m'haig d'estar formant **per demostrar "que puc"**.

Un altre tema és el **d'abusos de poder**: doble privilegi de ser home-hetero i de tenir rol de poder.

Cap a on anem: espero que cap a canvis. Estem revisant tant a la societat com a nosaltres mateixes.

Carme

He treballat molt amb homes i sempre he treballat bé però també **és un sector que potser segons quins homes no s'hi posen a treballar**. Però sí que tinc el dubte en les maneres de fer i si hi ha diferències. A banda, el **dubtar** de les coses és més present en les dones que en els homes.

Hem d'anar cap a temes **d'educació**, donant exemple. En aquests últims 5 anys estic veient canvis que en els darrers 20 no havia vist. S'estan posant sobre la taula **abusos i rols de poder**.

Potser espais com aquests en els quals veus que no estàs sola i on penses “coi, ells no es plantegen tantes coses” i alhora penses: “som-hi!”.

Tracy

Vull fer referència a estudis de públics i perquè no van als espectacles. **Els homes responen perquè no els interessa. Les dones, perquè no tenen temps.** A partir d'aquí, hi poden haver canvis en les polítiques per revertir aquestes situacions.

Crec que calen **polítiques específiques**, estem en l'època de la conscienciació i el segon període ha de ser el de les polítiques clares: promocionar la creació de les dones, revisar la programació i tenir més intenció en la tria d'espectacles, etc...

Carme

Tenim dades on s'indica que les dones són les grans consumidores en el teatre. Alhora, vull apuntar en relació a la maternitat que no es visibilitza a l'escenari. No hi ha presència d'**embarassades als escenaris**

Queralt

Una cosa que em sembla molt bona com a proposta per “combatre” la no assistència de les dones per qüestió de temps: servei de **guarderia** a la Sala Becket!

També vull fer referència a un programa d'ICAT, “Entrecaixes”, on la setmana passada vam estar parlant d'embarassos en dones que treballen en les arts escèniques.

Tracy

Al Teatre Auditori de Sant Cugat també fan el **servei de guardera**. A Granollers, fa temps que ens ho estem plantejant.

Nora

Veurem homes **embarassats** a l'escenari quan les persones **trans** tinguin els mateixos drets que totes nosaltres.

Gala

Tot i queestic en un àmbit completament diferent em puc sentir molt identificada de tot el que heu dit. Perquè des de diversos àmbits anem fent per canviar la situació!

Segona sessió 24 de març de 2021

Participants

Carme Nàjera (ballarina i formadora en dansa contemporània), Maria Villegas (regidora de Cultura de l'Ajuntament de Granollers), Diana Gadish (ballarina), Anna Maria Piera (directora Escola mpal de Música de Granollers), Violeta Amargant (responsable del servei educatiu de l'Auditori de Barcelona,, Txell Remolins (gestora cultural), Laura Llamazares (responsable de la programació del teatre auditori de Granollers) Anna Maimír i Joan Gener (Associacio l'Eixida)

1. Inici de la conversa

Primera ronda

Què és o que significa ser dona en el món de les arts escèniques? Com és treballar amb dones a les AE?

Laura

El que em surt com pensant en veu alta. El fet de ser **dona/es no ho visc de manera minoritària**. Al meu equip som dones i un sol home. Quan mires les dades globals, si que canvia i hi ha majoria d'homes. Però a la banda de la programació, comunicació i administració, la majoria som dones.

Entenc que les dones tenim una sensibilitat diferent, ni millor ni pitjor que els homes. Crec que això té un impacte en la manera de programar. A la feina no treballem fent "dies de la dona" o "dies o ...". **Mirem que la proposta sigui bona i mirant de treballar totes les temàtiques possibles.** I això, m'ha dut a la reflexió de veure les "números i dades" en relació a paritat i altres diversitats un cop hem fet la programació i no prèviament.

Violeta

En els serveis **educatius** dels auditoris, a nivell europeu també, la majoria són dones. Com que és una feina centrada en l'educació i lo social, hi ha **majoria de dones**.

Nosaltres no programem, fem projectes a partir de la programació. Per a mi sí que és **important que hi hagi partitat, que hi hagi dones dirigir, actuar, tocar...en el cas educatiu, si que ho prioritzem perquè és un punt important.**

Carme Nájera

A educació, estic molt amb mestres dones. Si mirem els mestres, és així. A nivell d'alumnes i des de la dansa, nens/nenes som iguals, no hi ha diferència, tothom aporta.

Els estereotips han desaparegut a primària. Però a secundària si que detectem que les dones accepten que els homes estiguin per sobre. Sobretot a **secundària**, que és **quan afloixen**

més actituds on l'home sembla millor que la dona i la dona ha d'agradar al noi, ser molt guapa...etc. Cal doncs situar la presència i visibilitat de la dona.

Anna

Fa uns anys que veig més homes que dones circulant pels centres educatius. Com a escola de música, veig que els que arriben al **final del grau professional són més dones que nois**. No sé si és perquè hi ha més dones de per sí o per alguna altra cosa. El que sí que veig és que les nenes dediquen més estones a la formació musical. I ens trobem que **els pares diuen "el nen té handbol, tennis,..."**. Sembla que segueixen les activitats per a nens i les activitats per a nenes.

En el món educatiu, crec que encara hi ha una jerarquia on les dones fan educació i els homes pedagogia.

A les escoles de música, no tenim uns referents clars de dones. El referent és la mestra de música, on la majoria són dones, però no tenim massa més referents, no tenim o no toquem obres de dones compositores. Amb aquesta dinàmica, **el que projectem és que les dones es poden dedicar a l'educació o l'ensenyament i no als altres camps de la creació...**

Quan fem projectes amb el TAG, tot són dones. A la nostra **Orquestra de 31 músics, 21 eren dones**. Això és meravellós, però en canvi, **no tenim un referent de direcció musical** que sigui dona. Però no en coneixem prou o no acabem de moure la fitxa per fer-ho, és error nostre però...per tant, anem perpetuen uns estatus.

Diana

Com a creadora, la pregunta que heu fet a l'inici és cada dia i mai acabo de tenir la resposta. És evident la qüestió dels **referents** i també a la qüestió de la **sensibilitat**. Crec que hi ha diferències en qüestions de gènere.

Pel que fa a la direcció, crec hi ha moltes més dones i per mi la pregunta clau és al voltant del **"gust estètic"** i crec que encara ens agrada el gust estètic masculí.

També em fan pensar les **condicions** en les quals es pot portar a terme una **direcció**, crec que en la majoria de casos estan pensades en clau masculina i a mi em costa poder-les fer com jo voldria.

Finalment, em surt la pregunta "on està al meu **desig**?" i crec que jo de **jove** estava responent el desig i el gust dels altres...

En l'àmbit de l'**humor**, no hi ha **referents** de dones tot i que està havent-hi figures, accions o festivals que estan **canviant la situació**.

Maria

La meva participació pot venir en tant que consultora cultural. I per això, intento portar-ho a l'àmbit de les **dades i estadístic**.

Tot i que estan canviant, **les dades corresponen amb el que esteu dient**. Pel que fa als **espectacles**: la presència són més presents en sales petites que no pas en grans i més en sales que en festivals. Si mirem l'àmbit dels **programadors**, hi ha més homes que dones. I en els rols de **direcció** i perfils **tècnics**, les dones representen el 15%.

Ara bé, si mirem la **programació**, **es comença a tendir al 50%**. Quan analitzes les dades, veus que hi ha dones però també molts homes, sobretot, en rols concrets. Les dades recolzen el que dieu i cal treballar perquè les dones ocupin espai de programació i direcció.

Txell

Problemes de connexió. Quan estava a Ponent-Llevant, participava a la Red de Teatros Alternativos i als llocs de direcció i a les reunions, la majoria eren homes i això es notava en les dinàmiques de les reunions. En canvi, en projectes o espais de renovació, érem més dones i la dinàmica era una altra. **Les dones treballem més l'escolta i l'equip, els homes no.**

Agafant d'exemple, el món de la bicicleta, quan **les dones estan presents en tots els moments de la creació d'una bicicleta aquestes canvien i també beneficien als homes**. Trasllado aquesta realitat a la cultura i enllaço amb el que deia la Diana, ens han ensenyat "això és una producció" d'una manera masculina.

També vull situar la importància del llenguatge. No tant al fet de parlar en femení si no a parlar en genèrics: no tècnic, si no àrea tècnica. Alhora, revisar com masculinitzem "el director" i feminitzem "les infermeres". Quan ens expliquem les unes a les altres, hem de tenir en compte el llenguatge perquè sigui el màxim inclusiu possible. No és fàcil però ho hem de treballar.

Anna Eixida

S'han pensat en diverses vessants:

- Programació
- Educació
- Creació
- Comunicació

Hi ha vessants més feminitzades que altres.

- En la banda de **l'educació**, heu apuntat que a mida que anem creixent s'accentuen les diferències de gènere. S'apuntava la necessitat de pensar la programació en clau de gènere, precisament, perquè apareguin referents femenins.
- En la **creació**, apunteu que hi ha maneres de fer diferents entre homes i dones. També és clau entendre aquesta evolució, a mida que passen els anys, les dones segueixen més en les arts escèniques que els homes.

- També la **presència** de les dones és més alta en les feines d'equip i no tant de direcció. Això té a veure amb les maneres de fer?
- Un altre tema que no ha sortit tant, és la **precarietat**. I hi ha estudis que indiquen que afecte molt més a les dones i que es suma a la intermitència del sector.
- Potser sí que hi ha una **manera de treballar més femenina** que mira més el procés, és més sensible.
- Per tant, un tema clau del que heu dit fins ara és la qüestió del "**gust estètic**" i les "**maneres de treballar**".

2 RONDA

Propostes per fer camí, pensant en polítiques des dels diversos àmbits. Una participant es preguntava: "com podriem fer entendre les AE des d'una perspectiva de gènere o femenina?"

Violeta

Enllaçant amb el que es deia abans. La **presència-diferència** no és només en els càrrecs de direcció-programació si no també en allò més els "**equips tècnics**". Són equips que no es treballa tant en equip, no és horitzontal. En canvi en l'equip educatiu, hi ha una manera de treballar més **horitzontal i d'escolta**. I això també passa en qui toca certs instruments (bateria, trombó..) i la falta de referents.

Anna

La sensació en això és que està canviant. **En orquestres més veteranes, hi ha molt més homes. En canvi en orquestres més joves, hi ha més presència de dones.** Estic convençuda que com més joves siguin les persones, l'evolució serà diferent. Crec que l'edat té molt a veure en tot això.

Maria

El 70% del cos tècnic és masculí.

Ahora, vull llençar la reflexió: quan pensem en els "estàndards de qualitat" potser no ens preguntem ben bé quins són aquests i sí que hem de mirar **qui ho ha fet, qui hi ha darrera.**

No hem de donar per fet que el cos tècnic sigui masculí o els directors artístics ho siguin també. Penso que hem de trobar **espais on els homes facin procés**. Si em paro a analitzar altres àmbits: cicle festiu, acció comunitària...la majoria són homes. I mirar de donar espai sense baixar la qualitat de les propostes programades.

Anna

Quines accions es podrien promoure? Les que estem aquí, malauradament excepte la Maria que és regidora, no decidim moltes coses. **Totes tenim algú per damunt.** I en general, segurament és un home o un equip d'homes. Enllaçant amb quin és el paper dels homes, puguem trobar espais on també hi hagi **homes per parlar de tu a tu al mateix nivell** i poguessin discutir. Perquè si no els impliquem, ara per ara, **ells prenen moltes decisions.** I si seguim així, sense compartir espais, no podrem condicionar com es prenen decisions.

Violeta

En l'esfera de la **programació**, quan parlem de quotes-paritat és una cosa que em costa. Però quan ho aterres a la realitat, t'ho trobes: molts cops el llistat inicial de propostes tot són homes. En coses així, el que hem de fer és "**dir-ho i fer-ho notar**", tenir l'antena posada perquè són coses importants i no les hem de deixar passar.

Carme

Crec que nosaltres, amb aquestes trobades, el que **hem de fer és convidar als homes**, potser 50-50 o potser no. Fer **obrir la mirada.** A vegades **no en són conscients.** Ja estan acostumats a aquesta manera. Com a dones, hem de deixar el camí obert per compartir. Som iguals, però som diferents.

Txell

Obrir la mirada em sembla una bona idea, i no només amb **homes si no també amb dones.** Tenint present que la mirada és una **construcció social** i que cal representar-les.

El tema de les **quotes**, a mi també em costa, però és que les quotes ja hi són de sèrie.

En relació a espais, pensant en propostes, al Teatre Auditori hi ha dones tècniques. Doncs potser alhora de **comunicar** expliquem a on hi ha dones. Entrevistem a l'actor, però perquè no ho fem a la tècnica? Perquè no fem que tots els **perfils professionals** i les dones siguin **visibles** a les xarxes a nivell comunicatiu?

Parlant en el **públic**, la majoria són **dones.** I això també s'hauria de **visibilitzar.**

Anna

Jo no crec en el cupo del 50%. Jo crec en **el cupo del 100%.** Si hem de canviar la mirada, si hem de tenir referents que no els tenim, almenys a la música clàssica, durant un temps molt llarg vol dir programar dones. I no té a veure amb una qüestió de qualitat o no. Si busquem, hi ha talent amb les dones i segur que trobarem qualitat. I si no fem això, seguirem igual en els propers anys-segles.

Laura

Hem d'insistir en no donar les coses per sentades, **obrir la mirada de gènere i valorar bé la qüestió de les quotes.**

Diana

M'he perdut la meitat per problemes de connexió.

Però em quedo amb la idea de **"no donar res per sentat"**. Com a creadora, sempre he donat importància als espais alternatius. I és un teixit molt important, és el lloc on podem provar models de producció. I penso que des de les institucions més grans és més difícil. Tenir un bon teixit on poder fer realment laboratori. I en els darrers anys s'ha complicat molt que puguin sobreviure aquesta mena d'espais.

Tercera trobada 7 d'abril de 2021**Participants**

Júlia Barbany (actriu, creadora, performer), Laura Lòpez (actriu, directora, docent a batxillerat escènic de Granollers) Laia Santanach (coreògrafa-ballarina-pedagoga) Alba Espinasa (gestora cultural), Clara Martínez (responsable de comunicació del teatre Auditori de Granollers, Marina Martori (directora del teatre auditori de Llinars i escriptora), Carme Ramon (programadora de la sala de concerts Nau B1), Anna Maimir i Joan Gener (Associació l'Eixida) i Clara Saéz (il·lustradora)

1. Inici de la conversa**Primera ronda**

Algunes de vosaltres ens heu situat alguns temes: polítiques de suport a la creació, maternitat en el món de la dansa,...

Des de la vostra experiència i àmbits de treball, **què és ser dona a les arts escèniques?**

Algunes idees: rols que ocupen les dones, especificitats dins els diversos àmbits de les AE, com és treballar amb homes/dones, la qüestió de les maneres de fer i les referents dones.

Alba

Acabem de crear un **col·lectiu de distribuïdores** on diria que la **majoria som dones**. A l'**associació de gestors culturals**, diria que la **majoria són dones**. Potser a la part **creativa** és on es troba més a **faltar** la presència de les dones. També faltaria arribar als **llocs de poder i de direcció** de Teatres, com la Marina o ara al TNC.

Alhora, penso que les **programacions** haurien de tenir un caire més **femení**. Nosaltres ara portem un espectacle feminista i ens l'ha contractat, bàsicament, pel dia de la Dona. Inclús ja la tenim tancada per l'any que ve. Sembla que es programa massa lligat a la data quan no hauria de ser així.

Marina

Molt d'acord amb el que ha dit l'Alba. En les AE ens trobem el mateix que tot arreu. Les **dones** treballem **a tot arreu** però **no arribem als llocs de poder**. Jo dirigeixo el teatre però al final passo comptes amb regidor/alcaldes que són homes. Penso que això ha de canviar. I no només pel fet que sigui una mirada, sensibilitat, programació diferent. Si no, sobretot, perquè **el gran gruix de les professionals són dones**. Sobretot en comunicació i producció, som dones. I en **programació**, hem de fer un esforç **paritària** tot l'any i això ho fem al Teatre de Llinars, tant de dramaturgies com de directores. I ens costa més de trobar que hi hagi dones a direcció/dramaturgia. Això ha d'anar canviant perquè el **perfil públic de les AE i de les activitats culturals són les dones**. Per tant, **més enllà de la temàtica feminista, calen propostes que estiguin fetes per dones**.

Laia

Vull remarcar el que han dit l'Alba i la Marina. En la dansa i al llarg de la meua trajectòria, sempre **he estat envoltada de dones**. Fins i tot, és estrany i motiu de celebració que hi hagi homes en entorns més educatius. És curiós veure després **la balança del reconeixement**...em genera dubte que això no s'acaba de correspondre amb la base i la presència.

Júlia

La meua experiència sempre ha estat en grup i com a dones. I **quan hem intentat introduir els homes, sembla que tot s'ha de protocolitzar i formalitzar** més perquè si no sembla que sense de manera inconscient anem cedint. Ens hem tornat expertes en crear un dispositiu de seguretat en aquest sentit. A banda, **el cos de l'home a escena pretén xuclar l'energia**.

Laia

En referent a la presència masculina i si capta l'atenció, no hi acabo d'estar d'acord. Crec que té més a veure amb **l'energia de la persona**. Jo treballo majoritàriament amb dones però sempre introduïm un o dos homes. Però si que m'estic trobant que **es dona molt valor a la presència dels dos gèneres home-dona** i com això prefigura un significat...i això em xoca perquè jo treballo des del cos.

Laura

En relació a la presència a l'escena, no tinc tant clar que hi hagi diferència. Però sí que **en els processos creatius**, quan hi ha **homes** si que sembla que quan hi ha homes es generin **jerarquies** i això s'ha de situar perquè hi hagi més **horitzontalitat**.

Com a actriu, he tingut l'experiència d'actriu sola que busca feina i aquí sí que m'he trobat la qüestió del gènere masculí. A banda, vam decidir crear una companyia només de **dones** i allà ens hem adonat que **nosaltres també tenim certes dinàmiques** que hem hagut de treballar i ens hem pogut alliberar d'estereotips.

Clara

En relació al **públic**, crec que hauríem de treballar perquè **hi hagi més homes**. Perquè les dones ja hi som hi tenim un discurs après. En el camp de la comunicació, costa arribar a interpellar els homes, no es fan seves algunes propostes de les AE.

Alba

En alguns bolos, hem vist **prou presència d'homes i dones**. Alhora, ens hem trobat que pel dia de la dona es generen estereotips com pintar el color lila del cartell. Alhora, és veritat que si la temàtica feminista crida més a les dones, però **els homes que venen valoren la proposta**.

Laura

Amb la nostra companyia, vam fer una obra d'una metgessa dona que va ser innovadora. I una cosa que ens va passar és que vam ser com **etiquetades de feministes**, ens deien que era massa feminista. Tinc la sensació que **s'està generant una moda** i que si ens han d'etiquetar, **que ho facin però seguim**.

Marina

Més enllà de la temàtica, **la clau des de la programació és que les dones puguin parlar del que vulguin**. Hem **d'evitar** arribar al punt que sembli que les **dones** només podem fer **feminisme**.

Em sembla molt interessant la reflexió entorn la comunicació i arribar al públic masculí, però em sembla prioritari que **les dones ocupin l'escena**. Si han de venir, els homes ja vindran.

Laia

Jo crec que s'està canviant molt, hi ha molta més **programació paritària**, a nivell de **subvencions** hi ha **critèris** on veus que es busca que siguin les dones les que creen.

No tant que tinguin **poder** si no que estiguin al **capdavant**.

Anna - Eixida

Cada una des de la vostra experiència, heu situat propostes que apunten a reconèixer i a fer més possible allò que és: que les dones són majoria i han de poder estar a tots els llocs/rols. En relació al fet que la majoria del públic siguin dones, la Tracy a la trobada va recordar un estudi de públics on les dones acostumen a dir que no assisteixen a un espectacle per falta de temps i els homes perquè no els interessa.

Laia

Crec que hi ha dos temes vinculats però són diferents. La **creació de públics** és un tema que portem molts anys, costa molt arrencar, crec que això s'ha de fer des de més petits, des de l'educació i indiferentment de si són homes o dones. El que cal és **crear l'hàbit d'anar al teatre**.

Alba

Ahora, en relació al públic, **tampoc s'arriba als joves**. Es diu que el públic, a banda de dones, són "caps blancs". Per això, el **teatre ha d'entrar a les escoles**. I demanem molt a l'escola, però hi ha molta feina a fer i sobretot, cal vincular a la creació més contemporània. La realitat és que hi ha un públic de 10 a 20 anys hi ha un buit on perdem al públic.

Anna Eixida

En relació a l'**educació**, més enllà del col·lectiu que es busqui la qüestió és el **com**.

Laura

Des del nostre batxillerat, tenim conveni amb el TAG i anem molt al teatre per crear aquesta necessitat d'anar al teatre.

Marina

Una primera cosa, la idea de "portar els infants al teatres a través de les escoles" crec que és un error. Els **infants** ho viuen com una **obligació**. Crec que hi ha un moment en el qual els joves troben el que els agrada, com els adults ho fem. Les estadístiques són tremendes, només el **2% de la població consumeix teatre** (independentment d'edats i gèneres). Crec que **"anar al teatre" és un tema de fons, estructural i no de propostes interessants n'hi han molts**.

D'altra banda, crec que el que és molt interessant és el **gènere en la creació** com a eix per canviar les coses.

Laia

En relació a "escoles al teatre" no sé si és interessant o no. Però sí que em trobo que no hi ha coneixement, que sembla que no existeix. Em trobo sovint dient "Faig dansa contemporània" i em diuen "això que és?". **Hem de poder fer descobrir perquè després decideixin si els agrada o no**.

Alba

Crec que no només és que l'escola vagi al teatre si no que **el teatre vagi a l'escola**. Situa l'experiència de "la Caixa" que es feia fa uns anys. He fet un treball de màster on he preguntat a la gent que va participar en l'experiència i a tots els ha marcat, més enllà de si s'han dedicat o no al teatre. Projectes així et canvien la manera de veure les AE.

Anna Eixida

Potser una de les qüestions és **passar del consumidor a la idea de la funció social del teatre** i de la cultura. L'experiència que es situa s'hauria de veure com es va fer.

Clara

Com l'Alba, crec que **l'escola ha de ser una porta d'entrada al teatre**. Que els acompanyin i que puguin decidir si si o si no. Potser s'ha de **canviar el mètode** o com es trien les **programacions**. Si jo porto al camp de la literatura, si jo em basés en el que vaig llegir a l'escola no hauria fet els vermuts...això ho he anat fent a partir d'anar decidint.

Júlia

En relació als "joves als teatre" estic d'acord en el fet que la tria de propostes és clau. En la meva experiència, la majoria de coses que anàvem a veure era un teatre molt tancat. És mala estratègia si segueix sent així. Hi ha moltes propostes i molts llenguatges, i la clau és **poder descobrir tota mena de llenguatges** perquè el "teatre no és un sol tipus de teatre"

Marina

Trenquem una llança perquè hi ha **propostes molt interessants de textos clàssics**. El fet que només vagis al teatre durant l'etapa escolar i que després desaparegui de la teva vida...la meva reflexió anava cap aquí.

Alba

Estic d'acord en que és una cosa estructural...estem en un **0,7% i la reivindicació és el 2%**. I més ara, en el context de la pandèmia, la retallada de pressupostos serà una realitat que espero que sigui puntual.

Clara S

M'agradaria intervenir perquè treballa en dos instituts i el teatre serveix com a complement d'un treball que es fa a l'aula. L'estructura és com antiga. L'alumnat no està preparat, no es treballa perquè pugui generar el seu contingut, **no es treballa per a l'expressió lliure** dels alumnes. Que passaria a l'escola si es pogués treballar des de les arts de manera més transversal? L'estratègia és molt antiga i hi ha com "por" o "estranyesa" en els alumnes quan veuen alguna proposta més contemporània.

Anna- Eixida

Per anar acabant, sembla que s'està en un b, de situar les problemàtiques, això s'ha comentat en d'altres trobades. Alhora, com penseu que podríem donar continuïtat a aquest espai?

Júlia

Crear un **Observatori** en relació a aquests temes, que es pugui anar trobar i treballant per connectar-se a allò que hi ha ara a nivell de Granollers i Comarca.

Clara

Trobades només amb homes, amb les mateixes preguntes i saber quina visió tenen ells.

Laura

Afegir a la proposta de la Júlia, poder seguir, veure què està passant...

Alba

Promo: Veus que no veus de Pepa Plana a Can Palots dissabte!

Quarta trobada 10 d'abril de 2021

Assistència

Participants: Olga Vinyals (actriu i gestora cultural), Mara López (educadora social, ballarina i circ), Mariona Vega (pedagoga musical), Laia Saperas) músic, intèrpret i flautis), Mireia Chalamanc (actriu), Esther Freixa (creadora escènica, actriu i performance), Anna Maimir i Joan Gener (Associació l'Eixida), Clara Saez (il·lustradora)

1. Inici conversa

La pregunta inicial és: **com viviu el fet de ser dones en el món de les arts escèniques?**

Esther

La qüestió de la **visibilitat** és el primer que m'ha vingut el cap. Estic a una associació des de fa més de 10 anys, on han passat 10 persones i una de les quals només és un home. I també penso en les residències i diria que el 85% són dones. I penso que ja hi som, que ja estem treballant, generem espais de trobada i de treball. Potser cal posar l'atenció a allò que ja fem, que ja som. **Més que imaginar massa, caldria donar valor a allò que ja fem.**

Olga

Estic d'acord en el fet que cal potenciar la **visibilitat**. Sembla que sempre són els homes que en la teoria, el pensament...i crec que és clau que ens empoderem per visibilitzar tot el que fem perquè ja té valor.

Mireia

Per complementar, em pregunto: **qui valida el que fem les dones? Qui té el poder per dir "això que esteu fent, té valor".**

Marilouuu

Em va el cap una reflexió, quan estava formant-ne en circ: perquè hi ha molt més sector masculí que femení que està guanyant-se la vida en això. Em ve una doble reflexió entorn de la pregunta inicial. A nivell extern, vol dir tenir un projecte, una creació en ment que pots mostrar que pot valorar molta gent. I hi ha una part a nivell intern, que crec que té a veure amb l'autoestima, amb la capacitat de llençar-se al buit. **Tinc la sensació que les dones tenim un nivell d'autoexigència que fa que sovint diguem "no puc".**

Mariona Vega

Potser és molt personal, i ho vinculo al que ha dit la Maria. Però vaig tardar 2 anys a ensenyar les meves cançons a la resta del grup amb qui ja feia música. El que em va passar a l'inici és que la **gent destacava** que la proposta era "**molt sensible, tranquil·la**" com molt cuqui. I això em va fer que em **costes a treure la jarana i la canya** que també tinc i fer una proposta d'escenari, llums, etc.

A banda, quan vaig voler fer el grup em vaig adonar que les meves amigues són totes cantants i molt poques intèrprets.

Laia S

Estant d'acord amb el que heu dit, torno a la pregunta inicial. I per mi ser dona és una lluita constant, perquè vinc d'un entorn acadèmic i molt reglat, en espais que han ocupat els homes. I crec que la **clau femenina és trencar amb certes "veritats absolutes"** i poder deixar-nos anar de **l'autoexigència**.

Esther

Tornant a la pregunta de "qui valida", penso en les institucions. Alhora, crec que un dels valors femenins és mirar allò que no es veu, que a priori és més invisible. **També penso que el mercat demana uns temps ràpids, que jo no tinc alhora de crear, que és un altre**. I això pot ser un valor femení, entenent que la rapidesa potser és una qualitat masculina. D'altra banda, crec que estem als marges i que estem fent moltes coses, per exemple, jo porto 140 funcions a cases de gent. **Crec que val la pena de donar-nos el temps per pensar allò que som i no sempre caure a pensar-nos "en comparació a"**.

Anna - Eixida

Situa la idea de visibilitzar des dels marges.

Mireia

Crec que als **marges hi ha molta llibertat i molta potència**. Pensant en el que deia l'Esther, crec que hem trobar espais per pensar-nos nosaltres, però també penso que haurien d'existir **espais perquè els homes es trobin i es preguntin** com poden sortir del centre i anar cap els marges perquè les dones puguem ocupar el centre.

Anna - Eixida

Bona part del que dieu, a mi també em ressona i no sóc dona de les arts escèniques. El que esteu apuntant és que en els marges hi ha llibertat per a fer i això pot xocar amb la rigidesa de la institució.

Olga

Crec que **hem d'anar guanyant espais**, no només quedar-nos als marges. Una qüestió clau és que molts dels processos que fem acaben en una peça que és valorada com a producte i tinc la sensació que sempre tenim les de perdre. I s'ha de posar més en valor el procés i això és feminista. Si ho encarem com a producte final, em sembla que sempre tenim les de perdre. **Hauriem de fer la xarxa per poder valorar els processos que fem i visibilitzar-los.**

Mariona

Jo vaig començar amb el jazz, fins que em vaig desviar una mica. I a Granollers hi ha el Festival de Jazz i vaig decidir que no hi aniria perquè **no programen a dones que jo conec que toquen i tenen propostes**. I alhora, com a artista de Granollers, jo només he actuat un cop i a Roca Umbert. No hi ha espais. Sempre són les **velles glòries i gairebé sempre són homes**. No hi ha aquest espai. I això fa que acabis als quatre llocs de Barcelona.

Olga

Això que dius crec que és una **mancança de les polítiques públiques**, perquè sovint es pensa en "què em dona diners" i no a donar suport al teixit local. Per tant, això és decisió política, perquè són diners públics. Sovint això no és només dels programadors, però sobretot és de línia política.

Anna Eixida

Un apunt en relació a altres trobades, és que hi ha hagut perfils de programació o de direcció i part de la reflexió en relació a **la programació sembla que depèn massa de la bona voluntat**.

Marilooou

Quan jo vaig començar amb el Circ, va ser per una crisi de treballar al món social i veure que és una feina que és dels marges, poc valorada i precària. Vinculat amb això, crec que hem trobar la manera de ser nosaltres qui **posem en valor els processos i les maneres de fer**. Crec que la clau és poder **compartir els processos, explicar-los**. I alhora, no hem de buscar el fet de "signem un contracte" amb l'home i canviem els rols i...això no funcionarà.

Alhora, crec que estar cuidant el procés, fent les tasques marginals...potser hem de **posar freno i no voler assumir-ho tot**.

Laia

Volia afegir una cosa, en relació a temes que han anat sorgint, i és en relació a espais, programació, etc...per mi la clau és **trencar el cànon**. Encara es programa i es crea en relació als "models" al "què ha de ser" i per això cal trencar-lo.

Anna - Eixida

La qüestió del **cànon**, això enllaça amb el que hem estat parlant en altres sessions que és en relació a "les **referents**". Per trencar-lo el canó potser hi ha idees concretes...

Laia

Un exemple, classe de nens de 3 anys. Punt al marge, **la qüestió del cos és molt important**. Vam fer un exercici per **ocupar l'espai** i la diferència va ser molt important. Els nens no deixen espai a les nenes. I em vaig plantejar què hem de fer perquè deixin d'ocupar l'espai tota l'estona.

Marialoou

Jo tinc una experiència bastant complicada perquè vaig estudiar circ en una escola que treballa des d'un suposat feminisme revolucionari que en realitat maltractaven igual que ho poden fer homes. Al final reproduïen el mateix de **"qui més en sap, és qui més ajuda i els que no, no"**.

Esther

Reitero la idea que cal conèixer-nos a nosaltres mateixes. **Tenir seguretat no vol dir estar rígida, es pot fer punk amb molta sensibilitat**. Des de la meva pràctica com a docent, intento treballar lo essencial. Si estem treballant **l'escolta**, cadascú ho elabora a la seva manera. A vegades hi ha nens molt femenins i nenes molt masculins. Cal saber quins són els **valors femenins i no és tan fàcil**. No és una cosa teòrica i és una feina molt important. I alhora que proposem cap a fora, anar sent **coherents** amb qui som i què fem i sobretot donar-nos suport. I no tenir por **autocriticar-nos**, perquè l'amor també pot ser molt "aquí hi ha alguna cosa que no quadra".

Mariona Vega

En relació a la part sensible, potser no m'he explicat bé. El que volia dir és que quan vaig començar a ensenyar en format reduït i es va crear una imatge de "sola, copa de vi, poca llum" i quan vaig començar a explorar la part més de "banda" (m'agrada el metal progressiu) i el que rebia és "vols dir amb lo bé que funciona lo altre?" i el que volia dir és que puc fer el que vulgui.

També m'ha passat que amb la banda, m'ha tocat l'etiqueta de la "jefa" i em vaig trobar fent uns **rols de lideratge** que tinc associats a **l'home** i que jo **no sóc d'aquesta manera**, de rol d'autoritat de "no t'en passo ni una" i realment fa falta ser sargenta per liderar un projecte?

Anna - Eixida

Cal treballar l'**autoconeixement** per no acabar assumint rols del "lado oscuro".

Laia

Tornant a pensar en la pregunta inicial, potser les respostes han estat des d'allò que més ens incòmode o ens costa. Potser estaria bé respondre des de lo afirmatiu i podríem dir que vol dir **potenciar el procés, l'escolta, l'empatia**, etc.

Olga

Volia situar la qüestió de la **cura i la maternitat**. Quan tu estas en un **procés creatiu** has d'estar amb els cinc sentits. I quan has de dividir-te en tants rols, això dificulta o pot marcar un procés creatiu.

Resum global de temes i possibles línies de reflexió

Condicions de vida

- La **competència** és present, també entre les dones, per la falta de treball. Es planteja la necessitat de passar de la competència a la complementarietat.
- La **lluita constant**, l'haver de fer-se escoltant fins i tot cridant, haver de justificar el doble allò que es pensa, formar-se constantment. Això té un impacte clar en les relacions i en la pròpia autoimatge i autoestima.
- La **precarietat** en el món cultural afecta a les dones doblement (prècaries i dones, dones joves i precàries, etc..). A més, sovint es donen la multiplicitat de rols: dona, treballadora, tasques de cura, tasques de la casa, etc..
- La **maternitat** i l'ofici cultural es viuen com una impossibilitat o com una dificultat per la gestió del temps i la intensitat vital que impliquen els dos processos. Es viu com un "haver de triar a quina de les dues coses hi redueix el temps que necessita".

Presència i Visibilitat

- Sembla evident que a la base i en gairebé tots els entorns de les AE, rols i perfils professionals la majoria són dones. Tant a l'etapa formativa com a la professional. Bo i amb això, els llocs de poder (direcció, càrrecs polítics) i cert reconeixement social, és pels homes.
- En l'àmbit formatiu, a mida que passen els anys i les persones van creixent, les dones segueixen molt més els estudis artístics que els homes.
- Sembla que hi ha un canvi generacional que implica que cada cop més dones creen les seves companyies, lideren projectes, fan dramaturgia i direcció. Potser en el món de la producció i els perfils més tècnics encara manca recorregut perquè hi hagi dones.
- La qüestió de la **presència i la visibilitat** té un impacte directe en la referencialitat. Cal visibilitzar i que les dones estiguin presents perquè la resta de dones i també els homes vegin que les dones no només poden si no que ho fan a la seva manera.
- Es situa la idea que visibilitzar ha d'implicar posar en valor (creant espais i fent accions) les maneres de fer de les dones.

- Es situa la tensió marges-centre. El marge entès com un espai d'exploració, experimentació, llibertat, no rigidesa que permet anar més enllà i descobrir altres maneres de fer on el feminisme pot explorar i crear realitats. En canvi, es situa el centre-institució com un espai més rígid, guiat per lo econòmic, més vertical i menys porós a la crítica o a les noves formes. Es planteja la necessitat de valorar els marges però també d'ocupar el centre. I es vincula amb la pregunta: qui té el poder de validar allò que té valor?

Maneres de fer

- Es situa que hi ha maneres de fer d'homes i maneres de fer de dones, que en les maneres de fer el gènere és clau.
 - Homes: direcció, jerarquia, poca escolta i empatia, no cuida el procés
 - Dones: lideratge horitzontal, pregunta, escolta, empatia, cuida el procés, allò més invisible, sensibilitat.
 - Apareix una veu que planteja que més que pel gènere, segurament la diferència es dona en aquelles persones que han hagut de passar per processos de vulnerabilitat (homosexuals, trans o altres) i els que no (hetero-cis-normatiu). És la vulnerabilitat, que implica escoltar-se a un mateix i fer un procés, allò que fa que acabem escoltant els altres i fent processos.
- En diversos entorns (educatiu, comunitari, gestió) sembla que els homes tenen el pensament i la teoria i que les dones acaben fent segons els hi diuen.
- Els processos de creació però també de gestió/programació els homes i les dones els fan diferents. L'ambient que es genera, l'estil de crear, els temps dedicats, l'enfocament de les temàtiques, etc.
- Es planteja, aquí també, que cal trencar els "models" i l'"això és fa així" referits a qualsevol moment (una producció, la direcció, la comunicació). Es tracta que les dones trobin les seves maneres de fer i que els homes deixin d'ocupar tot l'espai.
- Es situen els abusos de poder com un dels fets més evidents de la violència estructural i com una qüestió a lluitar per erradicar.

Creació i imaginaris culturals

- Potser és en els rols de creació (direcció, dramaturgia) on no es visibilitzen les dones, tot i que sembla que hi ha un canvi generacional en marxa.

- Es planteja que encara és molt present la relació home-dona heterosexual als escenaris.
- Es situa la necessitat de qüestionar els estereotips de gènere i els “personatges” que sovint s’associen a la dona: fràgil, delicada, cura, víctima, sexualitzada, I alhora, es situa que la qüestió de l’edat i els papers que se li assignen, en el cas de les dones, no respon a la realitat complexa que hi ha (per exemple: dones mares amb 40 anys).
- S’apunta que cal trencar els cànons, que cal desfer-se dels models patriarcals , desfer el gènere dels personatges però també de les maneres de fer i crear a l’escena.
- S’apunta la pregunta al voltant del gust estètic, en com es construeix i com juga la qüestió de gènere en la seva construcció.
- En relació a les condicions, els temps i les formes de crear, s’apunta que sovint les maneres de fer instaurades i hegemòniques són més masculines que femenines. En aquest sentit, cal situar la pregunta “la direcció d’una dona segueix el mateix patró que la direcció d’un home?” i generar experiències que permetin veure si és així o no i que alhora, generin “cert model”.

Programació

- Es reflexiona al voltant de la paritat (o més o menys) de la programació lligat a la qüestió de la qualitat o del “*programa aquest espectacle feminista perquè estem al 8 de Març*”. Hi ha diversitat d’opinions però és evident que la qüestió d’analitzar les programacions i complir amb quotes sembla una proposta clau a debatre i decidir.
- Es planteja la necessitat de tenir tant polítiques públiques com mecanismes interns de l’equip d’un espai/institució, per analitzar les propostes de programació abans que es tanquin i solventar el fet que la majoria de direccions, dramaturgia i “grans noms” siguin homes.
- Es planteja que més enllà de temàtiques, la clau és fer possible que les dones es posin a crear, que puguin estar presents en tots els processos i rols perquè són majoria dins l’entorn de les arts escèniques. Cal generar les condicions (via polítiques, projectes, concursos, subvencions, etc) perquè això sigui més fàcil i factible.

El públic, la creació de públics i la comunicació

- En les AE la majoria del públic és femení (també és més aviat adult). Hi ha estudis que indiquen que les dones no van més a veure obres “per falta de temps” i en canvi els

homes “per falta d’interès”. Es posa l’exemple de les guarderies en equipaments culturals.

- En relació a la “creació de públics” es parla de crear l’hàbit des de petits, que calen polítiques estructurals, que calen beneficis econòmics, etc.
- Es situa la importància de la comunicació i del repte d’arribar a tots tipus de públics. Es planteja la revisió constant del llenguatge a emprar. I a introduir la visibilització de les dones de la cultura en la comunicació i difusió dels espectacles i programacions.

Arts escèniques i educació

- Es situa la dicotomia “El teatre a l’escola” .vs. “l’escola al teatre”.
- Es vincula la creació de públics amb l’escola i amb l’educació. Cal que l’escola sigui una porta oberta a l’anar al teatre per així garantir que tothom descobreix què és el teatre.
- Es planteja que encara es treballa sota paràmetres de “clàssics” (tant d’obres, temàtiques i format) i que allò més contemporani no es situa en el món de l’educació.
- Es diu que la qüestió de la representativitat, de trobar referents i de visibilitar les dones és un aspecte clau en educació. Per tant, en clau educativa la paritat en la programació és essencial perquè ajuda a la construcció de referents femenins.
- Es situa que més enllà d’anar al teatre, des d’una perspectiva educativa la clau és donar les eines, passar a l’acció.
- Es planteja com a clau treballar perquè els estereotips apareguin el mínim possible o que siguem crítics amb ells, tenint present que a la infància és pràcticament inexistent. Per tant, és un aspecte clau a treballar.
- Es planteja la funció social i comunitària de les AE en la qual “el públic” no és només consumidor o espectador si no que és actiu en tots els moments i que pot ser creador d’art i cultura. De fet, es parla de com els processos creatius haurien d’impregnar l’escola i altres entorns educatius.

Propostes de continuïtat

- Es proposa la creació d’un Observatori que es reuneixi per estudiar i conèixer la realitat de tot el que s’ha parlat a nivell comarcal

- Es situa la necessitat de fer xarxa a nivell comarcal per compartir coneixement, experiències, vincles, etc.
- Es parla de fer trobades paritàries per poder parlar entre homes i dones “de tu a tu”.
- Es parla de més trobades com aquestes i de seguir explorant allò obert.
- Es planteja un espai per a poder posar en valor les “maneres de fer de les dones”.